

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

Уређивачки одбор:

др *Алексић Радомир*, др *Грицаић Ирена*, др *Коларич Рудолф*, *Конески Блаже*,
др *Павловић Миливој*, др *Стевановић Михаило*, др *Храсиће Мајке*

Главни уредник
М. СТЕВАНОВИЋ

XXV књ.

БЕОГРАД
1961—1962

АКЦЕНАТСКЕ АЛТЕРНАЦИЈЕ У САВРЕМЕНОМ СРПСКОХРВАТСКОМ КЊИЖЕВНОМ ЈЕЗИКУ

А. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

У савременом српскохрватском књижевном језику постоје квалитативне и квантитативне акценатске алтернације. Квалитативне алтернације свODE се на однос силазне и узлазне интонације. Квантитативне алтернације манифестују се на тај начин што се у једном облику речи јавља (/) а у другом (\), одн. што се у једном облику речи јавља (/) а у другом (\). И данас је услов за појаву акценатских алтернација промена састава речи.

Ова интерпретација води рачуна о фонетској природи акцената. Али да њоме није занемарен ни морфолошки моменат види се по томе што се указује да се акценатске алтернације реализују у различитим облицима речи.

Најбоље интонационе односе показују глаголи (сем оних с једносложном инфинитивном основом) и именице. У словенским језицима придеви су уопште претрпели много већа уједначавања у морфологији. То је створило и специфичне акценатске односе код придева који не допуштају да ова врста речи буде широко захваћена савременим акценатским алтернацијама. Исти је случај и с придевским заменицама. Личне заменице су тако индивидуалне речи, с толико специфичним односима корена, да не постоји могућност њиховог уклапања у било какве шире системе. Слично је и са бројевима, уколико су још уопште деклинабилни.

Глаголи с једносложном инфинитивном основом захтевају посебан третман сваки за себе, тако да неће бити узети у обзир у овом излагању.

Неће бити узете у обзир ни позиционе дужине типа *кòнац* — *кòнца*, *сѝдрац* — *сѝдрца* и сл. То су дуљења пред сонантом која не нарушавају интонационе односе.

Вокатив такође неће бити узет у обзир.

У ствари алтернације о којима ће овде бити речи захватају именице с акцентом на последњем или претпоследњем слогу основе, глаголе с акцентом на претпоследњем слогу основе а у случају аориста и с акцентом на трећем или неком удаљенијем слогу основе рачунајући с краја.

Акценатске алтернације о којима ће овде бити речи створене су у току историјског развоја на разне начине. У савременом српско-хрватском књижевном језику оне се јављају онако како је изнето у овој раду.

В. КВАЛИТАТИВНЕ АКЦЕНАТСКЕ АЛТЕРНАЦИЈЕ

1. Однос дугог узлазног акц. (/) према дугом силазном акц. (\)

У односу дугог узлазног акц. (/) према дугом силазном акц. (\) јављају се две алтернације које се у формулама могу овако представити:

$$1) (\cup) + (/) + (\cup) : (\setminus) + (—) + (\times) ;$$

$$2) (\cup) + (/) + (\cup) : (\parallel) + (—) + (\times) ,$$

при чему је $\times = [(—) \mid (\cup) \mid (\emptyset)]$.

1. 1) Акценатска алтернација (\cup) + (/) + (\cup) : (\setminus) + (—) + (\times)

О њој сам писао у Нашем језику (књ. XI, св. 5—6, стр. 196—200) и у часопису *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics* (VI 64—69) тако да то сад овде нећу понављати.

1. 2) Акценатска алтернација (\cup) + (/) + (\cup) : (\parallel) + (—) + (\times)

Јавља се у овим случајевима:

а) код именица типа *глава* у односу *dat. sg.*, *acc. sg.*, *nom. — acc. pl.* према осталим падежима (сем 3, 6, 7. *pl.*):

у глави: глави, њ главу, на руке;

б) код именица типа *вила* у односу *nom. — acc. pl.* према осталим падежима (сем 3, 6, 7. *pl.*):

вила: виле;

с) код именица типа *град*, *ваздух*, *лакаш* у односу *loc. sg.* и *gen. pl.* према осталим падежима:

из града: у граду, од зуба

ваздуха: у ваздуху, динара

од лакаша: у Јаску, лакаша.

Код именица типа *град*, *ваздух*, кад у pl. немају *-ов/-ев-*, може се јавити и у dat.—instr.—loc. pl.: *зубима*, *динарима*; исп. чак у ном. pl. *динари*. Белић оправдано доводи у везу ликове *градбџа/граддвима*, *голубџа/голубдвима* с loc. sg. *граду*, *облику* (Деклин.² 17—18). С обзиром на однос *у ваздух*: у *ваздуху* најбоље је овде поменути и ситуацију код типа *дбичај*: *обичају*. Свакако је аналошки акц. именице *виноград* у gen. pl. и 3, 6, 7. pl.: *виноградџа*, *винограддима*;

d) код именица типа *век* у односу loc. sg. и цео pl. према осталим падежима sg.:

дџ века: у *веку*, *векови*, *векџа*, *вековима*;

e) код именица типа *реч*, *јамџ* у односу loc. sg., gen. pl., 3, 6, 7. pl. према осталим падежима:

на реч: у *речи*, од *речџ*, о *речима*.

јамџ: *јамџи*, *голџи*, *јамџа*;

f) код глагола с основама *и/и* у односу inf. према 2, 3. sg. аог.:

хвалџи: *хвалџи*, *идхвалџи*

иријашџи: *иријашџи*, *идиријашџи*

једнаџи: *једнаџи*, *идједнаџи*

ирубиџи: *ирубиџи*, *идирубиџи*

живошџи: *живошџи*, *идживошџи*

иарложџи: *иарложџи*, *идиарложџи*

кунџи: *кунџи*, *идкунџи*.

Ова алтернација није данас продуктивна код именица. Уједначавање се врши према акценту номинатива. Тенденција редукције ове алтернације код именица показана је у новоме Правопису тако што су дати напоре до dat. sg. *руци* и *руци*, loc. sg. *ваздуху* и *ваздуху*, *обичају* и *дбичају*, *јамџи* и *јамџи*, одн. плуралски облици *градџа* и *градџа*, *граддвима* и *граддвима*, *вишеџа* и *вишеџа*, *вишеџима* и *вишеџима*. Најбоље се код именица ова алтернација чува у односу *град*: *граду*, али је и ту на изврстан начин ограничена; како каже Даничић: „...у речи овога реда које значе чељад и животињу налазим да се акц. не мења у реченом падежу“ (Срп. акц. 20).

С друге стране, како тачно истиче М. Стевановић¹, код глагола с основама *ну/не* у савременом језику снажно се шири и код простих и код сложених акц. (н) у 2, 3. sg. аог. (*крџу*, *идкрџу*), а код глагола с основама *а/а*, *а/е*, *ива/ује*, иако се код простих задржава (/), код сложених се шири силазни акц. на праг. (*идиџи*, *сачџа*, *идџа*). Ова је појава показана и у новоме Право-

¹ М. Стевановић: О данашњем акценту аориста, НЈ НС V (250—263) 256, 259—260.

пису где су дати аористи: *кѣхну* и *кѣхнѹ*, *шкрѣуѣхну* и *шкрѣуѣхнѹ*, *до-ча́ра* и *до́ча́рѣ* (али прост само *ча́ра*), *завѣ́ка* и *завѣ́кѣ* (али прост само *вѣ́ка*), *казѣ́ва* и *казѣ́вѣ*. То значи да у новоме Правопису глаголи с основама *и/и* у 2, 3. sg. аог. имају само силазни акц. почетнога слога, глаголи с основама *ну/не* и такав акц. и акц. inf. (и то и прости и сложени), а глаголи с основама *а/а*, *а/е* као прости само акц. inf. а као сложени и акц. inf. и силазни акц. почетнога слога.

II. Однос крајњког узлазног акц. (\) према крајњком силазном акц. (//)

И у односу кратког узлазног акц. (\) према кратком силазном акц. (//) јављају се две алтернације које се у формули могу овако представити :

$$1) (\cup) + (\backslash) + (\cup) : (\backslash) + (\cup) + (\times);$$

$$2) (\cup) + (\backslash) + (\cup) : (//) + (\cup) + (\times).$$

II. 1) Акцентна алтернација $(\cup) + (\backslash) + (\cup) : (\backslash) + (\cup) + (\times)$

Јавља се у овим случајевима:

а) код именица типа *свѣдок* — *свѣдка* и *чѣшаљ* — *чѣшља* у односу пот. sg. према осталим падежима;

б) код именица типа *мѣлина*, *јѣзик*, *новѣц*, *кѣшао*, *шѣдѣ*, *кѣлено*, *дѣугме* у односу gen. pl. према осталим падежима:

од *мѣлинѣ* : од *мѣлѣнѣ* * од *кѣшла* : од *кѣшлѣвѣ*

од *јѣзика* : од *јѣзѣкѣ* од *шѣдѣа* : од *шѣдѣвѣ*

од *новѣца* : од *новѣцѣ* од *кѣлена* : од *кѣлѣнѣ*

од *дѣугмѣша* : од *дѣугмѣшѣ* ;

с) код именица типа *сѣло* у односу sg. према pl.:

у *сѣло* : у *сѣлима*.

О акценту *сѣлѣ* в. алтернацију CId ;

д) код глагола с основама *ну/не*, *е/и*, *и/и*, *а/е*, *ова/ује* у односу inf.: praes.:

шѣакнуѣи : *шѣакнѣм*

драѣи : *дрѣм*

јѣакнуѣи : *јѣакнѣм*

блѣбѣшѣи : *блѣбѣѣм*

нѣсѣи : *нѣсѣм*

крѣмѣуѣи : *крѣмѣуѣм*

вѣлѣи : *вѣлѣм*

кѣваѣи : *кѣвѣм*

говѣриѣи : *говѣрѣм*

куѣдѣваѣи : *куѣдѣуѣм*

блѣгослѣвиѣи : *блѣгослѣвѣм*

ѣриѣашѣлѣдѣваѣи : *ѣриѣашѣлѣуѣм*;

е) код глагола типа *играји* у односу inf. (+ 3. pl. praes.): praes. (— 3 pl. praes.):

играји (играју) : њгра̄м (заигра̄м);

ф) код глагола с основама *и/и* у односу inf.: трпни придев:

<i>ндсӣи</i>	: ндшен	<i>благослв̄и</i>	: благдслов̄ен
<i>говд̄рӣи</i>	: гдворен	<i>л̄дмӣи</i>	: л̄дм̄ен
<i>свед̄д̄чӣи</i>	: свед̄очен.		

Ова је алтернација доследна код именица типа *малина*, *језик*, *кдлено*, код глагола с основама *ну/не*, *ова/ује* у односу inf.: praes. и код глагола с основама *и/и* у односу inf.: трпни придев. Од значаја је Белићева констатација да се у дијалектима јављају уједначенији односи (о. с. 22). Тако је у Дубровнику *Млѣ̄ш̄а̄к̄а*, *о̄ш̄а̄ц̄а* према Даничићевом *Млѣ̄ш̄а̄к̄а*, *о̄ш̄а̄ц̄а*, а према Даничићевом *ж̄е̄љен*, *ж̄е̄љена* и *в̄о̄љен*, *в̄о̄љена* у говорима шумадијско-војвођанског дијалекта које сам испитивао доследно је *ж̄е̄љен* — *ѣ̄д̄ж̄е̄љен*, *в̄о̄љен* — *з̄а̄в̄о̄љен*. Уосталом и Даничић (Срп. акц. 129) цитира Будманијев акц. *ж̄е̄љен* (Грам. 88). У новоме Правопису је *в̄о̄љен* — *з̄а̄в̄о̄љен* а *ж̄е̄љен* и *ж̄е̄љен*.

II. 2) Акценатска алтернација (У) + (\\) + (У) : (\\) + (У) + (×)

Јавља се у овим случајевима:

а) код именица типа *в̄ода* у односу dat. sg., acc. sg., nom. — acc. pl. према осталим падежима (сем gen. pl.):

у в̄од̄и: в̄од̄и, ѣ̄ воду, н̄а ноге;

б) код именица типа *с̄уза* у односу nom. — acc. pl. према осталим падежима (сем gen. pl.):

с̄уза : с̄узе ;

с) код именица типа *вис̄ина* у односу acc. sg. и nom. — acc. pl. према осталим падежима (сем gen. pl.):

у вис̄ӣи: ѣ̄ вис̄ину, ѣ̄ вис̄ине ;

д) код именица типа *бр̄џ* и *в̄дсак* у односу loc. sg. и цео pl. с *оз/ев* према осталим падежима sg. и непроширеном pl.:

ѣ̄ гост̄е : на л̄еду, бр̄д̄ови
ѣ̄ в̄е̄ш̄ар : у в̄дску, в̄е̄йрови ;

е) код именица типа *г̄дв̄ор* у односу loc. sg. и gen. pl. према осталим падежима:

н̄а ѣ̄окл̄он: у г̄ов̄дру, д̄ез̄ер̄а.

чeмeриковaии	: чeмeриковā
игpaии	: игрā, зaигрā
вeнчaии	: вeнчā, рāзвeнчā
оружaии	: оружā, рāзоружā
руковeдaии	: руковeдā, изруковeдā
вeчeрaии	: вeчeрā, идвeчeрā
држaии	: држā, издржā
дрaии	: дрā, узорā
блeбeишaии	: блeбeишā, изблeбeишā
крмaукаии	: крмaукā
смeјaии	: смeјā, зaсмeјā
гaмизaии	: гaмизā;

m) код глагола с основама a/и, ова/ује, a/a, a/e у односу inf.:

гл. прид. радн.:

држaии	: држāла, зaдржāла
кoвaии	: кoвāла, oковāла
гocиoдoдвaии	: гдcиoдoвāла
иpијaишeљoдвaии	: иpијaишeљoвāла
оружaии	: оружāла, нaоружāла
руковeдaии	: руковeдāла, изруковeдāла
смeјaии	: смeјāла, зaсмeјāла
дрaии	: дрāла, зaдрāла;

n) код глагола с основама a/a, a/e, a/и, ова/ује у односу inf.:

гл. прид. трп.:

игpaии	: игрāн, изигрāн
вeнчaии	: вeнчāн, рāзвeнчāн
оружaии	: оружāн, нaоружāн
руковeдaии	: руковeдāн
смeјaии	: зaсмeјāн
дрaии	: дрāн, узорāн
блeбeишaии	: блeбeишāн, изблeбeишāн
држaии	: држāн, зaдржāн
кoвaии	: кoвāн, oковāн
куидвaии	: куиoвāн, идокуиoвāн.

Ова алтернација није данас продуктивна код именица. Уједначавање се врши према акценту номинатива. Тенденција редукције ове алтернације код именица показана је у новоме Правопису тако што су дати напореда dat. sg. вoди и вdди, асс. sg. чиcиину и чйcиину,

loc. sg. *камѣну* и *кѣмену*, *младдсийи* и *мљдосийи* и сл. У извесном броју говора шумадијско-војвођ. дијал. које сам проучавао губи се потпуно акц. (◌̣) у dat. sg. типа *вѣда*, при чему је акц. *дѣци*, који се свуда доследно јавља, данас углавном лексички.

Извесна уједначавања спроведена су у новоме Правопису и код аориста. И то на тај начин што је, најпре, и код неких од оних глагола који код Даничића у 2, 3. sg. аог. имају силазни акц. почетнога слога допуштен у аористу и инфинитивни акценат (*a/a*: *ѣгра* и *ѣра*, *чѣйрка* и *чејрка*; *a/u*: *бѣжѣ* и *бѣжа*, *дѣйрчѣ* и *доѣрчѣ*; *a/e*: *смѣја* и *смеја* одн. *нѣсмеја* и *насмеја*, *хѣкѣиѣ* и *хѣкѣиѣ̣*, *блѣбѣиѣ̣* и *блѣбѣиѣ* одн. *ѣзблѣбѣиѣ̣* и *ѣзблѣбѣиѣ̣*; *ова/ује*: *шѣдѣѣ* и *шѣдѣѣ̣*, *дѣѣѣѣ* и *дѣѣѣѣ̣*), а затим и тиме што је код оних глагола с основама на *a/e* који код Даничића у 2, 3. sg. аог. имају само акц. inf. допуштен и силазни акц. почетног слога: *захѣкѣиѣ̣* и *зѣхѣкѣиѣ̣*. То значи да у новоме Правопису глаголи с основама *a/a*, *a/u*, *a/e*, *ова/ује* у 2, 3. sg. аог. имају и силазни акц. почетнога слога и акц. inf.

Слично се може рећи и за глаголски придев радни. Најпре, код глагола с основама на *a/a* и *ова/ује* који код Даничића имају силазни акц. почетнога слога нови Правопис допушта у гл. прид. радн. и акц. inf. (*дѣѣѣѣ̣* — *дѣѣѣѣ̣*, *чѣйрка̣* — *чејрка̣*). С друге стране код оних глагола с основама *a/a* који код Даничића као прости имају у г. п. р. акц. inf. а као сложени силазни акц. почетнога слога (*чѣиѣ̣* — *ѣрдѣиѣ̣*) у новоме Правопису је код простих задржано Даничићево стање (*чѣиѣ̣*) а код сложених допуштен је и силазни акц. почетнога слога и акц. inf. (*дѣѣѣѣ̣* — *дѣѣѣѣ̣*). — После, док се код глагола с основама *a/u* за просте даје само силазни акц. почетнога слога (*бѣжѣ̣*), за сложене се даје и акц. inf. (*дѣйрчѣ̣* — *доѣрчѣ̣*). — Најпосле, код глагола с основама *a/e* који код Даничића имају само акц. inf. у глаг. прид. радном, у новоме Правопису допушта се и силазни акц. почетнога слога (*блѣбѣиѣ̣* — *блѣбѣиѣ̣*). С обзиром, пак, да код Даничића и глагол *глѣдаиѣ̣* има и глаг. прид. радн., као и гл. *драиѣ̣*, силазни акц. почетнога слога, и с обзиром да је у новоме Правопису гл. *глѣдаиѣ̣* упућен на гл. *хѣкѣиѣ̣* чији глаг. прид. радни има двојак акц. (*хѣкѣиѣ̣* и *хѣкѣиѣ̣̣*), значи да нови Правопис код ових глаг. с осн. *a/e* допушта у гл. пр. р. и акц. inf. и силазни акц. почетнога слога. Једино је у новоме Правопису само *смѣја̣* — *нѣсмеја̣*. На све је ово још раније указао М. Стевановић, који је у својој студији „Акценат радног глаголског придева“ (НЈ НС V 306—318) дао до данас најбољу систематизацију акц. овога глаг. облика.

У глаголском придеву трпном код глагола с основама *a/a*, *a/e*, *a/и*, *ова/ује*, као што смо видели, ова је алтернација доследна.

III. Акценатска алтернација (\backslash)+(–)+(○) : ($\backslash\backslash$)+(–)+(x)

Јавља се доследно у односу inf.: 2, 3. sg. aог. код глагола с основама *a/a*, *и/и*, *ова/ује* код којих је однос inf.: praes. изражен са (○) : (○):

<i>йрāvдаиѝ, дйрāvдаиѝ</i>	: <i>йрāvдā, дйрāvдā</i>
<i>ћейўркаиѝ, окдйўркаиѝ</i>	: <i>ћейўркā, дкойўркā</i>
<i>йāмйиѝиѝ, ўйāмйиѝиѝ</i>	: <i>йāмйѝ, зйāмйѝ</i>
<i>йāбориѝиѝ, ўйāбориѝиѝ</i>	: <i>йāборѝ, ўйāборѝ</i>
<i>дєвѣјчиѝиѝ, задєвѣјчиѝиѝ</i>	: <i>дєвѣјчѝ, задєвѣјчѝ</i>
<i>йрāзновайѝиѝ, дййрāзновайѝиѝ</i>	: <i>йрāзнѡвā, дййрāзнѡвā</i>
<i>ййјāнчѡвайѝиѝ</i>	: <i>ййјāнчѡвā.</i>

Иако до извесне мере одступа од наведене формуле, овде би се могла навести и ситуација *йāбйрчиѝиѝ, нāйāбйрчиѝиѝ* : *йāбйрчѝ, нāйāбйрчѝ*.

IV. Акценатска алтернација (\backslash)+(○)+(○) : ($\backslash\backslash$)+(○)+(x)

Јавља се доследно у одн. inf.: 2, 3. sg. aог. код глагола с основама *a/a*, *a/e*, *и/и*, *ну/не*, *ова/ује* код којих је inf.: praes. изражен са ($\backslash\backslash$) : ($\backslash\backslash$):

<i>глєдаиѝиѝ, йдгледайѝиѝ</i>	: <i>глєдā, йдгледā</i>
<i>ўжинайѝиѝ, йдужинаиѝиѝ</i>	: <i>ўжинā, йдужинā</i>
<i>грѝайѝиѝ, загрѝайѝиѝ</i>	: <i>грѝā, загрѝā</i>
<i>кāјаиѝиѝ, йдкајаиѝиѝ</i>	: <i>кāјā, йдкајā</i>
<i>гāзиѝиѝ, йдгазиѝиѝ</i>	: <i>гāзѝ, йдгазѝ</i>
<i>брāйѝимйиѝиѝ, йдбрайѝимйиѝиѝ</i>	: <i>брāйѝимѝ, йдбрайѝимѝ</i>
<i>лāсѝйāвичиѝиѝ, ўмилосѝивчиѝиѝ</i>	: <i>лāсѝйāвичѝ, ўмилосѝивѝ</i>
<i>гйнуѝиѝ, йдгинуѝиѝ</i>	: <i>гйнѡ, йдгйнѡ</i>
<i>вєровайѝиѝ, йдверѡвайѝиѝ</i>	: <i>вєрѡвā, йдверѡвā</i>
<i>вѣјѡѡѡѡѡѝиѝ</i>	: <i>вѣјѡѡѡѡѡвā.</i>

Доследност с којом се јављају алтернације III и IV показује колико је силазни акц. почетнога слога карактеристичан за 2, 3. sg. aог.

V. Акценатска алтернација (\swarrow) : ($\backslash\backslash$)

Јавља се у овим случајевима:

а) код именице *йāс* у односу gen. pl. према осталим падежима:

йāс : *йāсā*;

b) често код двосложних хипокористика на -а типа *Мића* : *Мића*, *Ма́ра* : *Ма́ра*. У шумад.—војвођ. дијал.³ и у Пиви и Дробњаку³ акценат је диференцијални знак за значење, а у Мостару није⁴;

c) спородично код неких глагола, као: *зайвѣраѝи* — *зайвѣраѝи* *сѝрѣмаѝи*, *сѝрѣмаѝи*, *баѝиѝи* — *баѝиѝи*, *сѝрѣмаѝи* — *сѝрѣмаѝи* и сл. У говорима шумад.—војвођ. дијал. које сам проучавао ови су акценатски ликови тако рећи акценатски синоними.

VI. Акценатска алтернација (∩) : (∖)

Јавља се у овим случајевима:

a) код именица типа *сѝд* — *сѝдла* у односу ном. sg. према осталим падежима;

b) код именица типа *кѝнац* у односу ном. sg. : ном. pl., 3, 6, 7. pl.:

кѝнац : *кѝнци*, *кѝнцима*;

c) спородично при творби речи:

владѝи : *владѝаѝи*.

VII. Акценатске алтернације у вези са њворбом компаратива *ѝридева* (resp. *ѝрилога*)

С обзиром да се акценат компаратива *придева* (прилога) своди увек на појаву кратког силазног акц. на слогу непосредно пред завршетком — *ѝ* (*јѝчѝи*, *лѝшиѝи*, *нѝвиѝи* < *новѝѝи*), при творби компаратива *придева* (прилога) настају врло разнолике акценатске алтернације у односу позитив : компаратив; све се оне могу изразити у формули $(\times) : [(\backslash) + (-) \rightleftharpoons (\backslash) + (\cup) + (-)]$, где је \times = акц. позитива и варијабилна је величина.

<i>благ</i>	: <i>бладжѝи</i>	<i>бѝстар</i>	: <i>бѝстѝриѝи</i>
<i>крѝвѝаѝ</i>	: <i>крѝвѝаѝиѝи</i>	<i>слобѝдан</i>	: <i>слобѝдѝниѝи</i>
<i>чѝудновѝаѝиѝи</i>	: <i>чѝудновѝаѝиѝиѝи</i>	<i>болѝш.љив</i>	: <i>болѝш.љивѝиѝи</i>
<i>дѝван</i>	: <i>дѝвѝниѝи</i>	<i>ѝлавѝѝан</i>	: <i>ѝлавѝѝѝниѝи</i>
<i>врѝлѝѝан</i>	: <i>врѝлѝѝѝниѝи</i>	<i>бѝд.љикаѝ</i>	: <i>бѝд.љикаѝѝиѝи</i>
<i>здѝрѝаѝ</i>	: <i>здѝрѝаѝѝиѝи</i>	<i>мѝлѝѝѝѝив</i>	: <i>мѝлѝѝѝѝѝиѝи</i>
	<i>ѝмѝћан</i>		: <i>ѝмѝћѝниѝи</i> и сл.

³ Мој материјал.

³ Ј. Вуковић, СДЗБ X 229.

⁴ loc. cit.

С. КВАНТИТАТИВНЕ АКЦЕНАТСКЕ АЛТЕРНАЦИЈЕ

I. Акценатска алијернација (◌) : (◌◌)

Јавља се у овим случајевима:

а) код именица типа *брђј* — *брђја* у односу *nom. sg.* према осталим падежима *sg.*;

б) код именица типа *грђд* и *лђкаш* у односу *sg.* : *nom.* *проширеног pl.*:

сђн : *сђнови*
лђкаш : *лђкђшђви.*

Акценат (◌◌) све више продрне и у *gen. pl.* и 3, 6, 7. *pl.*;

с) код именица типа *Рђс*, *књђга*, *грђло* у односу *gen. pl.* према свим осталим падежима:

Рђсђ : *Рђси*
књђгђ : *књђга*
грђлђ : *грђло*;

д) код именица типа *сђло* у односу *gen. pl.* према осталим падежима *pl.*:

сђлђ : *сђла, сђлима*;

е) код именица типа *жђдрђбе* — *жђдрђбђђа* у односу *nom. sg.* према осталим падежима *sg.*

Ова је акценатска алтернација доследна у свим случајевима сем код именица типа *грђло* код којих се у односу *sg.* : *pl.* јавља алтернација В II 2. и код именица типа *сђло* код којих не постоји алтернација В II 1. Случајеви (с) и (д) резултат су чињенице што су у савр. сх. књ. ј. у *gen. pl.* последња два слога пред наставком *-ђ* увек дуга.

II. Акценатска алијернација (◌/) : (◌\)

Јавља се у овим случајевима:

а) код именица типа *вђда*, *висђна* у односу *gen. pl.* према свим осталим падежима (у којима се не јавља алтернација В II 2):

вђдђ : *вђда*
висђнђ : *висђна*;

б) код именица типа *свђдок* у односу *gen. pl.* према осталим косим падежима:

свђдђкђ : *свђдђка*;

с) код именица типа *шђме*, *шђло* у односу *gen. pl.* према осталим падежима *pl.*:

шђлђсђ : *шђлђса*
имђнђ : *имђна*;

d) код именица типа *дѣше* и *живинче* у односу ном. sg. према осталим падежима sg. :

дѣше : *дѣшеша*
живинче : *живинчеша*;

e) код именица типа *глава* у односу 3, 6, 7. pl. према свим осталим падежима (у којима се не јавља алтернација В I 2):

глава : *главама*;

f) у творби неких глагола од именица типа *глава* (*бразда* — *браздаши*);

g) у творби неких придева од именица типа *глава* (*глава*—*главаши*).

Ова је алтернација доследна у случајевима С IIa, b, c, g, а у случају (d) код типа *дѣше*. Даничић се пита да ли се ова алтернација јавља код типа *живинче*. У случајевима (e) и (f) ова је алтернација у данашњем говорном језику недоследна (исп. *главама*, *вага* — *вагаши*). Акц. (↘) у 3, 6, 7. pl. именица *рука* (*рукама*) добро се чува вероватно под утицајем лика *ногама*. — Случајеви (a) и (b) резултат су чињенице што су у савр. сх. књ. j. у ген. pl. последња два слога пред наставком *-ā* увек дуга.

★

★

★

Овим алтернацијама обухваћено је према моме прорачуну око 80% појава акц. промена у именица и глагола. Сем ограничења наведених у уводним напоменама, нису обухваћени углавном још поједини аналошки случајеви. Али је јасно да они не ремете систему.

Берислав М. Николић

Р е з ю м е

Берислав М. Николич

Алтернатији акцента в современном сербохорватском литературном языке

В современном сербохорватском литературном языке существуют качественные и количественные акцентные альтернатији. Автор установил формулы, в которых эти альтернатији можно выразить и категории, в которых они выявляются. Кроме того, автор устанавливает и продуктивность отдельных альтернатији.